MIKIEL ANTON VASSALLI

Jorbot ma' l-Għadd ta' Diċembru paġ. 113

Dwar is-26 ta' April 1817 Ċensu Barbara daħal Malta, u minn liema pajjiż ma nafux. Id-Deputat Spettur Ġenerali tal-Pulizija, is-Sur B. Muller Friedberg, għarraf lill-Logutenent Gvernatur bil-miġja tiegħu u dan minnufih ta l-ordni biex iġagħluh jarġa' jitlaq ma' l-ewwel bastiment li jista' jieħdu lejn il-pajjiż li fih jixtieq imur. Fit-2 ta' Mejju l-istess Deputat Spettur Ġenerali tal-Pulizija kiteb lis-sur Corner, Intendent tal-Pulizija tax-xatt, illi Barbara kellu jitlaq l-għada għar-rotta ta' Tripli fuq il-*Cutter* "Happy" taħt il-kmand tal-Kaptan Mitrovich. Wara tmien xhur, Barbara raġa' lejn Malta minn Tripli fuq il-Paranza b'bandiera Ingliża "S.S. Crocifisso", u daħal fil-Port ta' Marsamxett quddiem Lazzarett. Il-Pulizija, b'ordni tas-Segretarju tal-Gvern, għarrfet lis-Suprintendent tal-Kwarantina, Robert Grieves, biex ma jħallihx jinżel l-art qabel iġib tnejn min-nies sewwa li jagħmlu tajjeb għall-imġiba tiegħu. Dwar l-ewwel granet ta' Frar, 1818, Ċensu Barbara ġieb tlieta min-nies li għamlulu pleġġ u, għalhekk, il-Logutenent Gvernatur tah li wara li jispiċċa l-kwarantina jkun jista' jinżel l-art.

Bil-miktub xejn ma sibna iżjed fuq Barbara. Jingħad li hu baqa' Malta sakemm miet u li ndifen fil-Knisja l-Qadima ta' Birkirkara, iżda d-difna tiegħu f'din il-Knisja ma tidhirx minnha. (1)

Wara sentejn mill-miġja ta' Barbara, raġa' wkoll lejn Malta sieħbu Mikiel Anton Vassalli, iżda ma nafux jekk Barbara kienx għadu ħaj u ltaqax miegħu.

* * *

L-ewwel xaqq dawl fuq il-miġja lura lejn Malta ta' Vassalli nsibuha f'aħbar fil-Gazzetta tal-Gvern bid-data ta' l-1 ta' Novembru, tas-sena 1820, faċċata 2421, fejn jingħad illi "Mikiel Anton Vassalli, li għal 20 sena għammar fl-art ta' Franza, jagħti lezzjonijiet tal-Franċiż lil dawk li jixtiequ jitgħallmu

(1) G. Muscat Azzopardi fir-rumanz tiegħu "Censu Barbara" iġib li Barbara daħal fil-port ta' Marsamxett f'*Jannar tas-sena 1816*, iżda din id-data ma tidhirx imwettqa mid-dokument li sibna. Targa' f'dan ir-rumanz m'hemm xejn imsemmi fuq il-kwarantina li għamel, u stħajlu li kien ġej dritt minn Franza. Mill-bqija dawn il-ftietaq m'għandek qatt issibhom bir-reqqa kollha f'xogħol ta' rumanz ċkejken ta' din ix-xorta.

dan il-lsien skond il-grammatka." L-indirizz tiegħu, fejn iktarx kellu jagħti dawn il-lezzjonijiet, huwa fin-Nru. 347, Strada S. Paolo, il-Belt. Aħna ma nafux jekk minn dak iż-żmien in-numri ta' dawk id-djar tbiddlux, iżda, jekk ma tbiddlux, in-numru 347 jaħbat wieħed mill-mezzanini li jagħmlu mill-palazz ta' tarf it-trieq ta' San Pawl qabel ma tikser għal fuq il-Barrakka ta' fuq.

Kif semmejna qabel, aħna ma nafux sewwa fiż-żmien li dam nieqes minn Malta fliema belt jew art ta' Franza kien Vassalli, iżda nafu illi għal ħabta tal-1814 kien qiegħed f'Marsilja.

Minn dak iż-żmien li Vassalli kien ilu nieqes, Malta, bħalma rajna, ġarrbet u rat bosta tibdil ta' ħwejjeġ li kellhom x'jaqsmu mad-destin ta' l-Ewropa.

Bosta minn dawk l-uċuh għeżież ta' niesu jew ta' ħbiebu, jew ta' dawk li kienu jgħożżuh għal għerfu jew ħiltu, kienu għabu għal kollox, u quddiem għajnejh ma rax ħlief ir-rjus wieqfa ta' dawk li dari ħabirku għal l-Ordni. Dawn kienu dawk in-nies li għal xi żmien qalbu għal mal-Franċiżi u żammew magħhom u, wara li l-Franċiżi kisruha mal-Maltin u kellhom jerħu l-Gżira, dawn it-talin safgħu l-ewwel nies li kollha ħeġġa għall-ħakma Ingliża fuq Malta, ingħaqdu ħaġa waħda mal-kbarat ta' din il-Potenza ġdida f'Malta u kienu minn ta' l-ewwel li fittxew ifixklu l-pjan biex l-Ordni ma targax tirfes fuq l-art ta' Malta, nies li l-lum lil Vassalli, għalkemm iż-żminijiet tbiddlu, baqgħu jaħsbu fih ħażin jew jistmerruh għal xi għira jew ħaġ'oħra, u baqgħu jżommuh bħala dehra sewda tal-warrani wara li kien hu, Vassalli, li għal l-ewwel bi ħsieb għaqli, bi ħsara tiegħu n-nifsu, fittex li jeħlishom mill-għawġ u mill-ħsarat ta' Gvern li kien wasal biex joqtol lilu n-nifsu u miegħu jixħet fix-xejn il-poplu li kien għadu jrieġi bi tqanżiħ, iżda, għalkemm, b'dik l-istess ħruxija u kburija bħal meta saqajh kienu iżjed fis-sod u rasu sata' jwaqqafha mingħajr biża' ta' ħadd ! Dawn in-nies, għalhekk, ma dehrux li laqgħu wisq bi ħlewwa lil Vassalli f'Malta, iżda, iktarx baqgħu jħarsu lejh bl-ikreh bħala Ġakbin, għadu ta' ħutu l-Maltin, jew għaliex, għalkemm il-lum fqajjar u magħkus, il-persuna tiegħu kienet daqsxejn ta' ċanfira għalihom u għal dawk il-ħsibijiet imgħawġa li bihom fittxew jaħsbu għal rashom, fil-waqt li xeħtu wara daharhom dak li minnhom f'xi waqtiet ta' ħtieġa u disinteress minnhom kien qiegħed jitlob il-pajjiż.

Vassalli, mita fl-1820, raġa' lejn Malta milli jidher, ma sab ebda xkiel bħalma kien sab sieħbu Ċensu Barbara,

Hu ma donnux ġie idu f'idu, u dlonk sab, għalhekk, min jagħmillu tajjeb għal wieħed tnejn. Iżda Vassalli, għalkemm ma sabx dan ix-xkiel, jiġifieri għalkemm il-Gvern Ingliż ma kellu ebda biża' minnu, xkiel li sata' jitwitta f'sagħtejn, sab xkiel ieħor u aktar aħrax, u dawn kienu l-mezzi ċkejkna biex igħix u jgħajjex lil uliedu. Mill-Franċizi ma jidher li wiret ebda ġid tal-għaġeb, u tat-taħbit li kien tħabat għalihom. ma rebaħ ebda mgħax kbir, u f'Malta tista' tgħid, wasal mingħajr sold f'butu.

It-tibdil li sab hawn Malta kienet ħaġa li ma tantx setgħet timlielu u tfarraġlu qalbu. Xi wiċċ imsaħħab, bħalma ħsibna, iħares lejh minn taħt kien iktarx għadu jiftakar fih bid-dirra u tehdid tal-imgħoddi, u bħal dell qadim jimxi għal urajh u jheddu sa xifer il-qabar.

Fi żmien il-għoxrin sena li kien ilu imsiefer, f'Malta kienu tbiddlu żewġ Kapijiet u tliet Kummissjonarji Ċivili tal-Gvern Provvisorju u Gvernatur. Huwa kien wasal fi żmien Maitland. Sa ma sar it-trattat tal-Paċi (1814), għalkemm kien qiegħed isir xi ftehim biex Malta tarġa' taqa' f'idejn l-Ordni taħt il-protezzjoni ta' l-Ingilterra, l-Awstrja, Spanja u Prussja, Pigot kien neħħa it-truppi Naplitani taħt il-kmand ta' Fardella u għaqqad riġment malti ta' 900 suldat. Il-partitarji tar-Re ta' Napli daħlu f'qoxrithom u qatgħu qalbhom bl-armistizju li Napli kellha tagħmel, imġiegħla minn Franza (Frar, 1801). Il-partit ta' l-Ordni kien ċkien u bil-ħeġġa tal-Kanonku Caruana u ta' Ċensu Borg (Braret) il-kotra xegħlet f'daqqa waħda favur il-Gvern Ingliż f'Malta.

B'għaġeb ta' kulħadd, il-pattijiet tat-Trattat ta' Amiens ma twettqu qatt; Napuljun, mill-banda l-oħra ma riedx joqgħod għall-artikoli ta' dak it-Trattat qabel ma l-Ingilterra tbattal minn Malta, fil-waqt li l-Ingilterra ntebħet li b'dak it-Trattat ma kienet sa tirbaħ xejn. Ball, l-Ambaxxatur Ingliż f'Malta, mibgħut flok Cameron (1803) bħala Kummissarju Ċivili, baqa' jtemtem u jwieġeb fil-fieragħ għat-talba tal-Balliju Buzi li kien il-Ministru Plenipotenzjarju tal-Ordni u għal dik tal-Ministru Franċiż li riedu l-Ingliżi jbattlu minnufih minn Malta skond it-Trattat.

F'dan il-waqt, mar-riġment Malti bl-azzarini, bil-bajunetti bil-barżakka u ġakketta tan-newl, bil-kaskett tal-ġild u bit-terħa ħamra, żdiedu żewġ kumpanniji tal-Artillerija Maltija għal madwar il-batterji tal-kosta taħt l-isem ta' "San Pawl" u "Marsaxlokk". Wara dawn nibtu żewġ battaljuni tal-fanterija Maltija, oħra ta' l-artillerija u oħra tal-veterani flok ir-riġment

tal-Milizzja u tal-Kosta; il-fanterja liebsa l-aħmar u l-artillerija bil-kapott blû skur bix-xaqlibiet ħomor, u l-veterani bil-kapott griż bix-xaqlibiet ħomor. Ma' dawn żdied ukoll ir-"Royal Malta Regiment" (1805) li serva fil-Kalabbrja u f'Kapri, kontra Murat, favur ir-Re ta' Sqallija sieħeb ma' l-Ingliżi. Malta laqgħet f'dan iż-żmien lill-magħruf kittieb Ingliż Taylor Coleridge (1804) li għal xi ftit tax-xhur għamilha ta' Segretarju tal-Gvern; wara mbagħad lil Byron (1809) li ma' tul ix-xahar li qagħad hawn Malta għamel ħbieb malgħaref Bibliotekarju Navarro. (1)

F'Mejju tal-1803 l-Ingilterra kienet id-dikjarat gwerra kontra Franza li damet mal-11-il-sena u l-ġrajjiet u t-taqlib li saru, kif diġa' semmejna, kellhom wisq x'jaqsmu ma' dak li fl-aħħar kellu jgħaddi minn Malta. Fi żmien Ball l-Imdina baqgħet taħt idejn il-Ħakem, u Għawdex taħt il-kmand tal-Gvernatur bħal qabel, iżda bejn li ndaħal iżżejjed fix-xogħol u s-setgħat tal-Qrati u tal-Università tal-Qmuħ u bejn li ma riedx li jarġa' jitwaqqaf il "Consiglio Popolare", mal-Maltin kien ixxellef u għoddu kisirha.

L-Ingilterra ħalset xi ħsara, il-bêni u ħwejjeġ li baqgħu għall-Gvern, u tqassmu l-flus fost il-battaljuni u fost nies li tilfu ħwejjiġhom u għall-Monti ta' Għawdex. Lill-Kapijiet tal-Battaljuni ġiethom il-medalja mnaqqxa bil-kitba "Libera Patria". Lil xi wħud il-Gvern ħallashom b'impieg, iżda dan kollu ġieb il-għawġ u t-tilwim, u fosthom lil Ċensu Borg li ħareġ il-flus u iffronta sidru, ma saddulux ħalqu bil-medalja biss.

Ball miet f'Sant'Anton fil-25 ta' Ottubru, 1809.

Mat-tixwix ta' xi Maltin li riedu tibdil fl-istat pulitku, u x-xogħol tal-Kummissjoni biex tifli fuq il-Gvern, il-liġijiet, u l-finanzi tal-Gżejjer, twettqet il-Paċi bit-Trattat ta' Pariġi bejn il-Potenzî tal-Ewropa (1814) u b'hekk Malta baqgħet għas-seħħ f'idejn l-Ingilterra.

Fl-1813 il-pesta kienet fi żmien għaxar xhur ħasdet il-ħajja ta' madwar 4,486 ruħ, u fosthom, għandna naħsbu, nies u ħbieb li żmien ilu għaxu madwar Vassalli.

(Jissokta) A. C.

---

(1) Ara. "Leħen il-Malti" Sett. 1931. Nru. 7. paġ. 12. Gioacchino Navarro, li fi żmien l-Ordni kien Kappillan Konventwali, kien l-ewwel Bibliotekarju fi żmien l-Ingliżi. It-tliet għanjiet maltin "min jitma fit-tama ecc. li hemm fil-*Malte pour un Voyageur Frnnçais* (1791)": p. 64 huma miktubin minnu.